

Pòrtic

Oriol Junqueras

Els catalans i Cuba

Oriol Junqueras

Els catalans i Cuba

Pròleg de Josep M. Solé i Sabaté

Epíleg de Joaquim Roy

Primera edició: 1998

Primera edició en aquesta col·lecció: novembre del 2018

© Oriol Junqueras, 1998

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Pòrtic

Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

www.portic.cat

ISBN: 978-84-9809-424-4

Dipòsit legal: B. 25.112-2018

Fotocomposició: gama, sl

Impressió: Liberduplex

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Tots els drets reservats.

SUMARI

<i>Pròleg de Josep M. Solé i Sabaté</i>	13
<i>Introducció</i>	17
1. EL TREBALL I ELS HOMES. CAMPS, VAIXELLS I FÀBRIQUES.	
DES DEL SEGLE XVIII FINS AL 1868 (APROXIMADAMENT)	21
Els antecedents	21
L'economia cubana a la segona meitat del segle XVIII	34
Factors explicatius de l'emigració catalana cap a Cuba	36
La pèrdua de l'imperi i la fidelitat cubana	56
El canvi de les oligarquies dominants	58
El paper dels catalans	64
La xarxa comercial	74
Les inversions dels capitals cubans a Catalunya abans del 1868	83
Joan Güell i Ferrer	99
Les difícils condicions de vida de les classes populars catalanes	102
La fuga de les grans fortunes hispanocubanes cap a Europa, a partir del 1868	113
Les grans fortunes. Famílies i empreses	116
Jacint Verdaguer	121
Antoni Gaudí	125

2. GUERRA, POLÍTICA I CULTURA. DES DEL 1868	
(APROXIMADAMENT) FINS AL SEGLE XX	127
L'assimilacionisme nord-americà i l'independentisme cubà abans del 1868	127
La lluita d'interessos que envolta l'inici de la «Guerra Larga»	130
La «Guerra Larga»	141
La política espanyolista de la restauració borbònica	148
Les actituds dels intel·lectuals catalans enfront de Catalunya, Espanya i Cuba	156
Catalunya i Cuba. Dues evolucions polítiques divergents enfront d'Espanya	163
Identitats col·lectives a la Catalunya del segle XIX	175
Els catalans que lluitaren per la independència de Cuba	183
El desenvolupament de la guerra. 1895-1898	194
La intervenció nord-americana	204
Algunes reaccions davant de la tragèdia	211
Joan Maragall	218
La llei de Jurisdiccions: el nacionalisme espanyol davant Catalunya i Cuba	229
El suport cubà a la independència de Catalunya	232
<i>Epíleg de Joaquim Roy</i>	239
<i>Índex onomàstic</i>	243

EL TREBALL I ELS HOMES. CAMPS, VAIXELLS I FÀBRIQUES. DES DEL SEGLE XVIII FINS AL 1868 (APROXIMADAMENT)

ELS ANTECEDENTS

Al setembre del 1714, Catalunya era un país vençut, devastat per vuitanta anys de guerra quasi constants. Guerres que, fins al 1700, havien enfrontat les monarquies de França i Espanya. Guerres en les quals els catalans havien lluitat primer contra França, després contra Espanya, i, finalment, havien lluitat en l'un i l'altre bàndol —simultàniament— enfrontant-se, en moltes ocasions, entre ells mateixos. I per si tot això no hagués estat suficient, a partir del 1705, els catalans —animats per les promeses de suport fetes per Anglaterra, Holanda i Àustria— decidiren lluitar contra la nova aliança hispanofrancesa. El resultat és prou conegut: el 1713 els aliats de Catalunya es retiraren de la guerra i aquesta restà sola en la lluita per salvar les seves llibertats. El preu que aquells catalans hagueren de pagar fou terrible; però, sorprenentment, mig segle després, els catalans donaven mostres d'una recuperació demogràfica i econòmica extraordinària i es llançaren a poblar i a comerciar terra endins i mar enllà. Sens dubte, la presència catalana a Cuba constitueix un dels episodis més interessants d'aquesta expansió dels catalans i llurs activitats.

Durant la segona meitat del segle XVIII, l'economia cubana —i especialment les plantacions sucreres dels voltants de l'Havana— va tenir un creixement espectacular i, per tant, l'illa caribenya va esdevenir un destí privilegiat per a uns catalans desitjosos de trobar nous mercats i noves oportunitats collectives i individuals. I això coincidí amb les mesures adoptades per Carles III per a liberalitzar el comerç entre la península Ibèrica i les colònies americanes.

Tradicionalment s'ha afirmat que aquestes mesures legals són en l'origen de la industrialització catalana del segle XIX. Cal aclarir, però, que la industrialització catalana no és solament una conseqüència directa de l'obertura dels mercats colonials espanyols al lliure comerç. Els decrets de llibertat de comerç entre els ports peninsulars i els americans, aprovats per Carles III, no foren redactats amb la voluntat explícita d'afavorir els seus súbdits catalans, tal com en moltes ocasions s'ha insinuat. Tampoc no és cert que, amb anterioritat a l'aprovació d'aquests decrets, els catalans tinguessin prohibit de comerciar amb Amèrica.

En realitat, aquesta prohibició mai no va existir. En tot cas, el que estava prohibit era el comerç directe entre els ports catalans i els ports de l'imperi colonial americà, però res no impedia als comerciants catalans de tenir agents a Sevilla o Cadis per a comerciar a través d'aquests ports amb les colònies, tal com havien fet als segles XVI i XVII els genovesos, els flamencs, els francesos i els anglesos. Caldria aclarir que si durant aquells dos segles els catalans no van comerciar amb Amèrica és perquè no tingueren prou forces per a fer-ho, però no perquè no els ho permetessin. Fins a mitjan segle XVIII, Catalunya era un país massa buit —en el pla demogràfic— i massa dèbil —en el pla econòmic— per a poder competir en el comerç atlàntic amb les grans potències econòmiques de l'època.

Al segle XVIII, per contra, Catalunya experimentà —malgrat la terrible derrota política i militar amb què s'havia iniciat el segle— un creixement intern extraordinari. Un augment demogràfic i una expansió econòmica que tenen les arrels en el segle anterior. Així, doncs, cal posar de manifest que els fonaments del creixement econòmic català dels segles XVIII i XIX foren establerts en la conflictiva segona meitat del segle XVI, quan els exèrcits de les monarquies de França i Espanya es disputaren reiteradament el control del Principat. Per a entendre aquesta suposada contradicció, cal tenir present que mentre els exèrcits devastaven bona part de la Catalunya Vella, alguns sectors socials catalans obtingueren uns beneficis extraordinaris amb els subministraments que oferien a les tropes de l'un i l'altre bàndol.

Sobre el procés de creixement experimentat per la Catalunya del segle XVIII podem donar algunes dades que resultaran prou eloqüents per la seva contundència. Al començament d'aquell segle, Barcelona té uns 35.000 habitants, i és molt possible que en tota l'època moderna no hagués anat mai gaire més enllà de 40.000. És a dir, no s'havien pogut superar les xifres del final del segle XIII i el començament del XIV. Per contra, durant el segle XVIII, en menys de cent anys la capital de Catalunya va triplicar la població i va passar d'aquells «tristos» 35.000 habitants a més de 100.000. Fins al final d'aquest segle, doncs, els barcelonins no van poder omplir completament el recinte emmurallat que cinc segles abans havia fet construir el rei Pere el Gran en el moment culminant del poder català a la Mediterrània.

Però si el cas barceloní és prou significatiu, encara hi ha dades més contundents. Entre el final del segle XIV i l'inici del XVIII, cap ciutat de Catalunya no havia arribat ni de lluny a 5.000 habitants, amb les úniques excepcions de la mateixa

capital i de Perpinyà. Per contra, durant el segle XVIII, una ciutat com Reus passà de 2.000 a 15.000 habitants.

Fou aquest espectacular creixement demogràfic el que —acompanyat per una transformació decisiva de l'agricultura i per l'inici de la Revolució Industrial— va permetre als catalans de projectar-se a través de l'Atlàntic cap a Amèrica i el nord d'Europa. Per tant, també ha de quedar ben clar que, quan Carles III aprovà els decrets de lliure comerç, ja feia bastants anys que els catalans protagonitzaven un comerç atlàntic força actiu. Tal com diu Carlos Martínez Shaw:

«... (en) 1740 los catalanes no sólo cubren la ruta de Cádiz con sus barcos (...), sino que se preparan para fletar en dirección a América sus propias naves, cargadas con sus productos, controlando así todas las etapas del comercio indiano, desde Barcelona a Veracruz».¹

Segons Ivette Barbaza, els primers «cossos presents» a Sant Feliu de Guíxols per algun dels seus habitants morts a Amèrica són del 1732.²

En aquesta quarta dècada del segle XVIII, el vell sistema de flotes que creuaven l'Atlàntic conjuntament va demostrar uns graus d'ineficàcia insostenibles, i el monopoli gadità va signar la sentència de la seva futura desaparició. Fins al 1739, tots els vaixells que tornaven d'Amèrica havien de creuar l'oceà formant flotes protegides i vigilades per la marina de guerra hispànica.

1. MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *Cataluña en la carrera de Indias*, Barcelona, 1981, pàg. 96.

2. BARBAZA, Ivette: *Le Paysage Humain de la Costa Brava*, París, 1966, citat per YÁÑEZ GALLARDO, César: «La emigración catalana a América. Una visión de largo plazo», dins *La emigración española a ultramar, 1492-1914*, Antonio Eiras Roel (editor), Madrid, 1991.

Des del 1717, tots els vaixells que anaven i venien d'Amèrica havien de passar per Cadis (abans d'aquesta data ho havien de fer per Sevilla). Però, a partir del 1740 —forçada pel fracàs definitiu d'aquest vell sistema de flotes—, la monarquia hispànica es va veure en la necessitat de permetre els anomenats *buques de registros sueltos*, és a dir, que alguns vaixells rebien permisos puntuals per a fer algun viatge concret a Amèrica al marge del monopoli gadità. Entre el 1745 i el 1753, en cinc ocasions algun vaixell català va rebre aquest tipus de permís per a comerciar directament amb Amèrica.³

Un altre exemple prou evident de la importància del comerç català amb Amèrica —abans dels decrets de llibertat de comerç aprovats per Carles III— es posa de manifest en les activitats de la Real Compañía de Comercio de Barcelona, fundada el 1755, que consolidà les xarxes comercials catalanes que —fins en aquell moment— havien de passar obligatòriament per Cadis. Precisament, aquesta companyia constitueix un pas addicional —després del que representà la implementació dels *buques de registro sueltos*— en el llarg camí cap a la llibertat de comerç definitiva. Però cal tenir ben present que la Real Compañía de Comercio de Barcelona no va gaudir ni de bon tros d'aquesta llibertat comercial. En efecte, la seva àrea d'acció estava específicament restringida a una zona molt marginal de l'imperi colonial espanyol, formada per Puerto Rico, Santo Domingo i La Margarita.⁴

En realitat, la mateixa migradesa del mercat que li havia

3. MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *Cataluña en la carrera de Indias*, Barcelona, 1981.

4. OLIVA MELGAR, Josep M.: *Cataluña y el comercio privilegiado con América en el siglo XVIII. La Real Compañía de Comercio de Barcelona a Indias*, Barcelona, 1987.

estat assignat per la monarquia condemnà la companyia barcelonina al fracàs econòmic, però constituí un pas intermedi molt important per a consolidar la presència comercial catalana anterior i per a eixamplar el camí per on fluiria la futura emigració catalana cap a les Antilles, especialment a partir dels decrets de lliure comerç.⁵

D'aquesta manera, el viatger francès Thiéry de Ménonville podrà afirmar que:

«El comerç de l'Havana i de Mèxic està en mans dels catalans, ja que el seu esperit actiu, treballador, emprenedor i tossut els ha generat fortunes considerables».⁶

Mentrestant, Alexandre Laborde assegurava que:

«Sovint cal tenir l'orgull de no poder ésser vençut per a assolir la victòria; i quan hom està dotat, com els catalans, d'una activitat infatigable i d'una paciència a tota prova, hom havia de reeixir, com ells ho han fet, en les aventures més arriscades».⁷

Per tant, resulta prou evident que el dinamisme econòmic català del segle XVIII havia permès al Principat de projectar-se Atlàntic enllà, molts anys abans de la promulgació dels decrets de Carles III sobre la llibertat de comerç entre els

5. OLIVA MELGAR, Josep M.: «El fracàs del comerç privilegiat», dins Diversos autors, *El comerç entre Catalunya i Amèrica. Segles XVIII i XIX*, Barcelona, L'Avenç, 1986.

6. DELGADO RIBAS, Josep M.: «Els comerciants catalans en la cursa de les Índies durant el segle XVIII», dins *III Jornades d'Estudis Catalano-Americans*, Barcelona, Comissió Amèrica i Catalunya, 1988, pàg. 84.

7. Citat per ALBAREDA, Joaquim, dins *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. 5: *Desfeta política i embranzida econòmica. Segle XVIII*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995, pàg. 80-81.

ports espanyols i americans. Però, a més —al marge del fet que l'economia catalana creixia abans de l'aprovació dels decrets de llibertat de comerç—, cal deixar ben clar que si la monarquia va aprovar aquells decrets fou en benefici propi, i no per afavorir cap zona en concret. Perquè, tal com ha explicat Josep Maria Delgado, la decisió de la monarquia d'obrir el comerç amb Amèrica va respondre, bàsicament, a motivacions fiscals, és a dir, a la voluntat de recaptar més diners.⁸

Una altra cosa és que alguns catalans sabessin treure profit de la disminució de les traves burocràtiques; però la presència catalana a Amèrica s'hauria donat igualment, perquè la força interna del país així ho imposava, de la mateixa manera que la debilitat intrínseca de Catalunya havia impedit la seva presència al Nou Món durant els dos segles anteriors.

Si al final del segle XVIII Catalunya i Cuba es varen trobar, és perquè eren les dues zones econòmicament més dinàmiques de tota la monarquia espanyola. Cuba i Catalunya constituïen les dues puntes de llança de la modernització agrària i industrial. Recordem tan sols una dada: la primera línia de ferrocarril de la península Ibèrica fou la que uní Barcelona i Mataró el 1848; en aquella data, ja feia onze anys que s'havia inaugurat la primera línia cubana.

Els primers contactes estables dels catalans amb Cuba es remunten a les dècades centrals del segle XVIII, just en el moment en el qual l'economia catalana començava a disposar d'importants excedents productius per a ser exportats. Tal com va sintetitzar Pierre Vilar, Catalunya havia passat de

8. Josep M. Delgado és autor de diverses obres sobre aquesta qüestió, entre les quals tan sols citarem *El comerç entre Catalunya i Amèrica. Segles XVIII i XIX*, Barcelona, L'Avenç, 1986.

produir per consumir a produir per vendre. Així, doncs, durant el segle XVIII, l'economia catalana es va anar modernitzant de forma molt accelerada gràcies al creixement més o menys conjunt de l'agricultura comercialitzable (bàsicament la vinya), de les manufactures tèxtils i papereres (bàsicament les indïanes) i de les activitats marítimes.

Tal com succeí a la Cuba de la segona meitat del segle XVIII, el creixement econòmic català té una de les causes fonamentals en l'estímul dels mercats exteriors en els quals la Gran Bretanya tenia un paper decisiu, com —per exemple— en la compra del sucre cubà i dels productes vitivinícoles catalans (bàsicament l'aiguardent). Els lligams de Cuba amb Anglaterra també es posen de manifest en el fet que l'illa caribenya fou el primer territori espanyol que introduí l'ús de màquines de vapor, que serviren per a multiplicar la producció sucra. De la mateixa manera, els anglesos també tingueren un paper decisiu en l'economia catalana com a subministradors del cotó que va alimentar les indústries del Principat.

El cas del cotó és prou il·lustratiu de l'expansió industrial catalana. En efecte, en principi els catalans importaven els teixits de cotó (les indïanes) que els anglesos adquirien a l'Índia i, per tant, els catalans es limitaven a tenyir unes peces de roba que ja estaven teixides; més tard, des de Catalunya s'optà per importar el fil de cotó per teixir-lo en el propi país; i, finalment, estigueren en disposició d'importar el cotó en floca i desenvolupar tot el procés industrial transformador a Catalunya mateix, on, efectivament, el cotó era filat, teixit i tenyit fins a convertir-lo en teles que podien ser exportades als mercats americans. D'aquesta manera, en un espai de temps relativament curt —i gràcies a l'esperit dels seus habitants— Catalunya va poder desenvolupar una indústria tèxtil relativament potent i diversificada.

En qualsevol cas, també és just reconèixer que l'èxit de l'economia catalana al segle XVIII fou el fruit dels esforços i els coneixements acumulats per diverses generacions de catalans. Els comerciants catalans d'aquell segle van poder conquerir els mercats antillans perquè van saber-se adaptar a la realitat d'uns mercats escarransits. Els vaixells eren petits i amb tripulacions escasses; dos elements que permetien disminuir els costos dels viatges. Uns viatges que eren finançats per societats formades per molts inversors que distribuïen els seus capitals en diverses participacions repartides en vaixells diferents.

D'aquesta manera, podien sumar-se capitals prou importants, mentre —simultàniament— es diversificaven els riscos i s'impedia que una mala jugada del destí portés a la ruïna alguns inversors. A més, els capitans dels vaixells disposaven d'una densa xarxa d'amics i parents repartits pels ports americans que adquirien la càrrega dels vaixells en petites partides, que podien ser fàcilment absorbides pels mercats locals. Una absorció que també es veia facilitada pel fet que els carregaments d'aquests vaixells eren molt variats; era habitual que cada vaixell portés teixits de cotó, mitges de seda, paper, vi, aiguardent, eines de ferro i un diversificat etcètera. Per tant, els vaixells no quedaven immobilitzats durant gaire temps en un sol port a l'espera de poder col·locar els seus productes. I, així, la freqüència dels viatges es multiplicava, igual que els beneficis. A més, cada travessia de l'Atlàntic servia per a situar algun agent comercial nou que, en els pròxims viatges, facilitaria la comercialització de més productes.

Així, doncs, aquests mercaders pogueren anar a fer les Amèriques perquè al seu darrere existia una densa xarxa d'economia productiva que subministrava productes, diners, treballadors i experiència al món del comerç. Posem-ne

un exemple: quan Sitges estava posant els fonaments del seu «imperi comercial» americà a la segona meitat del segle XVIII, segons el cadastre del 1772, en aquest municipi hi havia dinou comerciants, però també hi havia —i sense ells hauria estat impossible anar a Amèrica— cinc corders que subministraven cordes, catorze teixidors de lli que treballaven en la confecció de veles i trenta traginers, tan indispensables com els millors mariners.⁹ A més d'un exèrcit de pagesos de tot el Garraf i l'Alt Penedès, sense l'esforç dels quals no hi hauria hagut res per a anar a vendre.

Pel que fa a les causes de l'èxit dels comerciants i mariners catalans en els negocis americans, podem recordar algunes versions poc amables i menys justificades, com la del comte de Floridablanca, que en una carta dirigida al comte d'Aranda li deia el següent:

*«(...) sepa V. E. que los catalanes son en mucha parte los enemigos de nuestro comercio de Indias y nuestras fábricas de España. No puede V. E. figurarse las artes que han usado para falsificar los sellos, y hacer pasar por nacionales los géneros extranjeros, aprovechando de la libertad o baja de derechos concedida a los nuestros en el comercio de América. Como ellos ganen, mienten de hecho y de palabra por todas sus coyunturas».*¹⁰

Una altra explicació força curiosa fou donada per un comerciant mexicà que feia el següent raonament per explicar l'èxit dels catalans en el comerç americà:

9. RIPIO: «Lletres a Càndid», dins *Revista Suburense*, núm. 14, maig del 1877, citat per CARBONELL I GENER, Josep: *Les Índies, horitzó nou. Sitges i la carrera d'Amèrica*, Sitges, Grup d'Estudis Sitgetans, 1984, pàg. 25.

10. DELGADO RIBAS, Josep M.: «Els comerciants catalans en la cursa de les Índies durant el segle XVIII», dins *III Jornades d'Estudis Catalano-Americans*, Barcelona, Comissió Amèrica i Catalunya, 1988, pàg. 83-84.

*«la excesiva frugalidad de los catalanes (...) es otra causa accidental que produce la perdición de los demás vasallos de la Península, porque en concurrencia con ellos no puede adelantar el valenciano, vizcaíno, castellano ni andaluz. Todos quedan arruinados en la misma negociación que le es útil al catalán».*¹¹

Per altra banda, respecte a aquesta mateixa qüestió de l'èxit comercial dels catalans, podem recordar versions força diferents com la de Nicollé de la Croix i José Jordán, que el 1779 havien escrit que: *«los naturales (de Catalunya) son activos valerosos, célebres guerreros, insignes labradores, y los mayores comerciantes del mundo; pues apenas hay industria, ni manufactura, que no se halle en el Principado»*. Mentre que, el 1770, Giuseppe Baretti afirmava que: «aquells que acusen els espanyols d'ociosos haurien de fer almenys una excepció a favor dels camperols catalans». I, parlant de Barcelona, deia: «són moltes les manufactures que treballen amb un esperit desconegut a les altres parts d'Espanya».¹²

És una opinió àmpliament compartida per diversos intel·lectuals espanyols, com Jovellanos, que destacà la capacitat dels catalans per a conrear fins els llocs més abruptes de les seves muntanyes.

En un sentit diametralment oposat, cal destacar que un segle més tard molts catalans hauran oblidat que per a poder ser comerciant cal tenir alguna cosa per a vendre, i els municipis del litoral català viuran la ruïna del seu comerç i el descens de la seva població; però aquesta és una altra història —en la

11. DELGADO RIBAS, Josep M.: «Els comerciants catalans»..., pàg. 84.

12. Citat per ALBAREDA, Joaquim, dins *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. 5: *Desfeta política i embranzida econòmica. Segle XVIII*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995, pàg. 80-81.

qual influïran diversos factors— i ja la veurem més endavant. Encara que també cal recordar que, en aquest mateix moment, tenim testimonis força explícits de la duresa de la feina de molts catalans, com un noi de Canet que, el 1873, escrivia aquestes línies a la seva mare:

*«El trabajo es muy apurado, pues, madre, hay días que nos levantamos a las tres y media y nos acostamos a las doce; esto es, tres horas y media para dormir (...), y después que digan los charlatanes de Canet que venimos a robar el dinero».*¹³

En qualsevol cas, és interessant observar que, a Catalunya, hi havia molta gent que pensava —de forma justificada o per enveja— que els que anaven a Cuba s’hi enriquien robant. En alguns casos era cert; però, probablement, en la immensa majoria dels casos era totalment fals.

Però, retornant al segle XVIII, cal insistir en el fet que Catalunya no disposava, com Cuba, de fèrtils terres verges ni de mà d’obra esclava d’origen africà; per contra, les famílies catalanes hagueren de treballar molt durament i durant molt de temps per poder tirar endavant. I cal tenir present que aquesta referència a les famílies no és gens ni mica gratuïta, ja que cal insistir en el fet que darrere del triomf econòmic de qualsevol català d’aquella època, a Santiago de Cuba o a l’Havana, s’hi amaga l’esforç de molts parents. L’esforç d’uns avis que havien plantat un tros de vinya, d’uns pares que —gràcies a la suor d’aquells avis— havien pogut posar una

13. ROY, Joaquim: «L’origen comercial i geogràfic dels dirigents de la Societat de Beneficència de Naturals de Catalunya de l’Havana», dins *II Jornades d’Estudis Catalano-Americans*, Barcelona, Comissió Catalana del Cinquè Centenari del Descobriment d’Amèrica, 1986, pàg. 413.

botiga en algun poble costaner, d'uns germans que —gràcies als sacrificis d'aquells pares— havien pogut anar a Cuba en algun petit vaixell de vela per vendre-hi un petit carregament. Un petit carregament que havia permès a un d'aquells germans de quedar-se a l'illa per intentar de vendre'l, mentre l'altre germà s'embarcava de retorn cap a casa amb el compromís de retornar al més aviat possible amb nous subministraments.

En aquest sentit, podem citar un text de Josep Maria Delgado que sintetitza les seves aportacions sobre aquesta qüestió:

«En la suma total de l'emigració catalana, hi predomina un tipus social concret: el petit comerciant, o aprenent de comerciant, que viatja com a responsable —“encomendero”— d'un carregament de mercaderies amb la missió de “beneficiar-les” a les colònies. Un cop acomplert l'objecte del viatge, retorna a Catalunya amb el producte de la seva gestió per tal de donar comptes als altres interessats. L'experiència i l'èxit econòmic d'un primer viatge li permetrà de trobar nous socis, o animar els antics per organitzar una nova expedició».¹⁴

Aquesta fou la història —molts cops frustrada— dels primers catalans que arribaren a Cuba durant la segona meitat del segle XVIII i que contribuïren a integrar Catalunya en les xarxes del comerç internacional. Sens dubte —tal com veurem a continuació—, per als membres de l'oligarquia criolla cubana el camí cap a la riquesa fou bastant més fàcil i segur.

14. DELGADO RIBAS, Josep M.: «Els comerciants catalans en la cursa de les Índies durant el segle XVIII», dins *III Jornades d'Estudis Catalano-Americans*, Barcelona, Comissió Amèrica i Catalunya, 1988, pàg. 75.